

CTITORII MĂNĂSTIRII DIN LANCRĂM (SEC. XVI)

Ovidiu GHENESCU*

În anul 1929, în primul volum al colecției *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, Andrei Veress publica o scrisoare trimisă la 16 mai 1572, de către domnitorul Țării Românești, Alexandru II Mircea, voievodului Transilvaniei, Ștefan Báthory. Actul, redactat în maghiară, însoțit în ediția lui Veress și de o traducere românească, cuprindea, printre altele, și un pasaj referitor la o mănăstire românească existentă în Lancrăm:

„Mănăstirea și vlădicia din Lancrăm fiind zidită după mărturia boierilor noștri cu voia craiului răposat de către Ioan Medereț, Radu Stolnic, Sava Vlădicul, jupâneasa Stănilă, Clucereasa Stanca și Mihăilă Vistierul cu banii și pentru sufletele lor, pe când erau pribegiți pe acolo, rugăm ca și Măria-Ta să le mențineți în rânduiala lor de pân'acum”¹.

Așadar, scrisoarea domnească vorbește despre un grup de boieri munteni care, refugiați în Ardeal, ridică în vremea principelui Ioan Sigismund, și cu voia acestuia, o mănăstire în Lancrăm, mănăstire pentru care domnul Țării Românești intervine în vederea păstrării ei în vechea „rânduială”. Ștefan Meteș va considera că boierii ctitori ai mănăstirii din Lancrăm au pribegit în Transilvania în anii 1558-1559, în vremea celei de-a treia domnii a lui Mircea Ciobanul, lăcașul monahal fiind construit înainte de 1562, văzută în mod eronat ca data primei depunerii a lui Sava². Concluziile sale au fost preluate în istoriografia ulterioară, fiind frecventate până în vremurile recente³.

În articolul de față ne propunem să identificăm în documentele Țării Românești personajele enumerate în scrisoarea domnului muntean din 16 mai 1572, pentru ca apoi, coroborând aceste informații cu cele oferite de sursele ardeleni, să reevaluăm momentul ridicării, contextul, caracterul și perioada de funcționare a mănăstirii din Lancrăm.

Cel dintâi dintre ctitorii amintiți în scrisoarea domnitorului Alexandru II Mircea către Ștefan Báthory, este Ioan Medereț. În 1940, Nicolae Iorga, observând absența numelui Medereț din onomastica medievală munteană, propunea lecturarea acestuia ca Ioan medelnicer⁴. Ulterior, atât Nicolae Stoicescu⁵, cât și Nicolae Bănică Ologu⁶ și Ștefan Andreescu⁷ au identificat pe Ioan Medereț cu Ivan din Ruda, mare medelnicer al lui Pătrașcu cel Bun și, ulterior, mare logofăt al lui Mihnea Turcitul.

* Școala Gimnazială Săsciori (jud. Alba); e-mail: ovidiughenescu@yahoo.com.

¹ Veress 1929, p. 316.

² Meteș 1936, p. 137-138.

³ Rusu *et alii* 2000, p. 159.

⁴ Iorga 1940, p. 149, nota 4.

⁵ Stoicescu 1971, p. 68, nota 3.

⁶ Bănică-Ologu 1979, p. 43.

⁷ Andreescu 1980, p. 196.

Biografia acestuia este relativ bine cunoscută⁸. Ivan din Ruda face parte din grupul de boieri care își datorează ascensiunea în funcții lui Pătrașcu cel Bun. Documentele îl amintesc pentru prima dată la 12 noiembrie 1555, când Ivan mare medelnicer din Ruda cumpără de la o nepoată a sa, Caplea, fiica lui Teodosie banul din Periș, jumătate din moșiile Aninoasa și Pârvulești⁹. Un an mai târziu, la 4 mai 1556, domnitorul Pătrașcu cel Bun îi răsplătește serviciile, dăruindu-i lui Ivan mare medelnicer și altor patru apropiați ai săi, satele Căpățâneni, Cheiani și Poienari¹⁰.

După moartea lui Pătrașcu cel Bun, întâmplată la sfârșitul anului 1557, Ivan din Ruda pleacă în pribegie în Transilvania unde stă vreme de mai bine de un deceniu, în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul (a treia domnie) și a fiului acestuia, Petru cel Tânăr¹¹. Se întoarce în Țara Românească cel mai probabil la începutul domniei lui Alexandru II Mircea, la 15 septembrie 1571, obținând de la noul domn întărirea stăpânirii asupra satelor Bârsești, Stoicănești și Titești, împreună cu 10 sălaşe de țigani¹². Principala grijă a medelnicerului după întoarcerea în țară pare să fi fost refacerea averii familiei, de bună seamă afectată în anii de pribegie. Astfel, la 17 septembrie 1572, primește de la jupâneasa Stana, văduva lui Tudor logofăt și de la fiul ei Staico o parte din satul Pârvulești, alte două părți din sat fiind tranzacționate încă de pe vremea pribegiei ardeleni¹³. Tot printr-o donație va obține în septembrie 1574, de la cumnata sa jupânița Caplea a lui Cârștian, jumătate din același sat Pârvulești¹⁴.

După moartea lui Alexandru II, Mircea a fost în relații bune și cu fiul acestuia, Mihnea Turcitul, în 1577, imediat după urcarea pe tron a noului domn, Ivan mare medelnicer din Ruda obținând de la acesta întărirea donației făcută cu trei ani în urmă de jupânița Caplea¹⁵. Mai mult, între anii 1580 și 1582, Ivan din Ruda ajunge mare logofăt în sfatul domnesc al lui Mihnea Turcitul, moment ce reprezintă apogeul carierei sale¹⁶. Retras probabil din cauza vârstei, Ivan fost mare logofăt din Ruda, numit de acum și Ivan cel Bătrân din Ruda, va fi chemat de trei ori ca martor, în 1586, 1589 și 1590, în timpul celei de-a doua domnii a lui Mihnea Turcitul, în diverse litigii de proprietate¹⁷. Ultima știre despre Ivan din Ruda este

⁸ Ivan din Ruda este întemeietorul familiei de dregători Rudeanu. A fost căsătorit cu Maria, fiica lui Neagoe, mare vornic din Periș. A avut șapte băieți, dintre care doi au ajuns dregători, Teodosie mare logofăt și autor al unei cronici despre prima parte a domniei lui Mihai Viteazul și Tudor mare sluger, precum și alți cinci care nu au devenit dregători: Chirca comisul, Oprea stolnicul, Staico, Pârnu logofătul, Istvan logofătul, precum și două fete, Caplea și Stana (Stoicescu 1971, p. 67).

⁹ DRH. B. Țara Românească. V, nr. 62, p. 64-65.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 71, p. 73-75.

¹¹ Nicolae Stoicescu considera că Ivan din Ruda a pribegit în Ardeal până în vremea domniei lui Mihnea Turcitul, însă documentul invocat se referă la Ivan Noroceca din Răzvad (Stoicescu 1971, p. 67-68, nota 3).

¹² Florea 2008, nr. 7, p. 256-258.

¹³ DRH. B. Țara Românească. VII, nr. 126, p. 166-167.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 181, p. 241-242.

¹⁵ DRH. B. Țara Românească. VIII, nr. 108, p. 170-172.

¹⁶ În această calitate este amintit pentru prima dată la 7 aprilie 1580 (*ibidem*, nr. 293, p. 479-481); ultima dată apare ca mare logofăt în sfatul domnesc, la 10 august 1582 (DIR. B. veac XVI. V, nr. 70, p. 67-69).

¹⁷ *Ibidem*, nr. 268, p. 255-257; nr. 420, p. 402-407; nr. 446, p. 427-430.

din 11 iulie 1590, când Mihnea Turcitul îi întărește fostului mare logofăt o ocină în satul Copăcel¹⁸.

Al doilea boier din lista ctitorilor mănăstirii din Lancrăm este Radu Stolnic, personaj ce poate fi identificat cu Radu din Boldești, mare stolnic al lui Pătrașcu cel Bun¹⁹. Radu din Boldești, la fel ca Ivan din Ruda, și-a început cariera în timpul domniei lui Pătrașcu cel Bun, între anii 1554-1557, făcând parte din sfatul domnesc²⁰. Acesta a jucat un rol important în campaniile muntene întreprinse cursul anului 1556 în Transilvania, pe parcursul lunilor iulie-august fiind atestate mai multe solii ale brașovenilor către Radu stolnic²¹. Spre sfârșitul domniei, la 3 noiembrie 1557, Pătrașcu cel Bun îi întărește lui Radu mare stolnic și fraților săi moșia Băilești²².

După moartea lui Pătrașcu cel Bun și întoarcerea pentru a treia domnie a lui Mircea Ciobanul, Radu din Boldești pleacă în pribegie în Transilvania, de unde se întoarce abia după zece ani, la începutul domniei lui Alexandru II Mircea. La două luni după revenirea în țară, Radu mare stolnic este ucis de către noul domn, împreună cu doi dintre frații săi și o mulțime de alți boieri²³.

Uciderea lui Radu din Boldești de către Alexandru II Mircea este relatată succint pe piatra de mormânt a stolnicului, păstrată la Mănăstirea Snagov²⁴. Nicolae Iorga²⁵ a observat că anul morții, 1569, trecut pe piatra tombală este greșit, evenimentul având loc cu un an mai devreme, în 1568, așa cum apare și la Radu Popescu, care plasa momentul uciderii boierilor la două luni de la urcarea pe tron a lui Alexandru II Mircea, petrecută în iunie 1568²⁶. Mai mult, la 2 iulie 1569, deci anterior datei de pe piatra de mormânt, Alexandru II Mircea dăruia episcopiei Buzăului un sălaş de țigani pe care „l-a dat la moartea lui jupan Radul stolnic din Boldești”²⁷.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 479, p. 463-464.

¹⁹ Acesta era fiul lui Dragomir postelnic din Boldești și al Margăi, călugărită Eufrosina (Stoicescu 1971, p. 81); a mai avut trei frați, unul dintre ei, Udrea, fiind ucis de către Mircea Ciobanul în 1552, în ajunul luptei de la Mănești (Iorga 1905, nr. 324, p. 158; Odobescu 1909, p. 63; Iorga 1926, p. 16), în vreme ce ceilalți doi, Cracea și Barbușa au fost uciși de Alexandru II Mircea, în septembrie 1568 (Iorga 1905, nr. 326-327, p. 159-160; Odobescu 1909, p. 66; Iorga 1926, p. 16-17).

²⁰ Cel mai vechi document în care apare în această calitate este din 25 mai 1554 (DRH, B, Țara Românească, V, nr. 30, p. 34); ultima dată apare ca mare stolnic în sfatul domnesc pe 20 noiembrie 1557 (*ibidem*, V, nr. 110, p. 125).

²¹ Hurmuzaki XI, p. 794.

²² DRH, B, Țara Românească, V, nr. 107, p. 121-122.

²³ Momentul este amintit în cronică la Radu Popescu: „Deci auzind boierii pribegi den Țara Ungurească că au venit Alixandru-vodă domnu și s-au mazilit Pătru-vodă, au purces cu toții de au venit în țară și s-au închinat lui Alixandru-vodă. Deci, trecând doao luni, Alixandru-vodă au început a tăia mulți boiari, anume: Radul logofăt den Drăgoești, și Mihnea den Bădeni, feciorul lui Udriște vistier, și Tudor de la Bucov, și Vladul Caplii, și Pătrașco, și Calotă, și Stan fecior Drăgulețului, și Radul stolnec den Boldești, și Radul lui Socol vornic, și pre alții.” (*Cronicari munteni*, p. 118-119).

²⁴ „A fost tăiat dumnealui Radul Stolnic de către Alexandru Voevod, și a fost fiul lui Dragomir Postelnic și al mamei lui, monahia Eufrosina, în anul 7078 [1569], luna septembrie 4 zile.” (Iorga 1905, nr. 328, p. 160; Odobescu 1909, p. 65; Iorga 1926, p. 17).

²⁵ Iorga 1905, p. 160.

²⁶ *Cronicari munteni*, p. 118-119.

²⁷ DRH, B, Țara Românească, VI, nr. 156, p. 191-192.

Alături de boierii amintiți anterior, între citorii mănăstirii din Lancrăm sunt menționate și două personaje feminine, dintre care prima este jupâneasa Stănilă. Așa cum remarca deja Nicolae Iorga²⁸ este vorba de soția lui Stănilă din Pietroșani, mare vornic al lui Radu Ilie, ce poate fi identificată cu Neața, fiica lui Vintilă din Cornățeni, mare vornic al lui Radu Paisie și Mircea Ciobanul²⁹.

Stănilă din Pietroșani și-a început cariera intrând în serviciul lui Mircea Ciobanul, la începutul primei domnii a acestuia. Stănilă apare amintit pentru prima dată într-un document din 4 iulie 1546, în care acesta, clucer la acea vreme al lui Mircea Ciobanul, împreună cu Barbul spătarul, intervin pe lângă domnitor pentru iertarea unui oarecare Bălan, acuzat de falsificarea unor acte³⁰. Într-un document de la același Mircea Ciobanul, datat la 21 ianuarie-iulie 1547, Stănilă mare clucer apare ca ispravnic în sfatul domnesc³¹.

Cel mai probabil în primăvara anului 1548, după uciderea lui Barbu din Pietroșani de către Mircea Ciobanul, Stănilă pleacă pentru prima dată în pribegie în Transilvania³². Aici documentele îl amintesc patru ani mai târziu, la începutul anului 1552, alături de alți pribegi munteni strânsi în jurul pretendentului Radu Ilie³³. În același context al pregătirilor pentru campania de instalare a lui Radu Ilie trebuie plasată și menționarea lui Stănilă din Pietroșani în anturajul lui Andrei Báthory, guvernatorul Transilvaniei³⁴. Revine în țară împreună cu Radu Ilie, în scurta domnie a acestuia, între 1552-1553 ajungând mare vornic în sfatul domnesc³⁵. La întoarcerea lui Mircea Ciobanul pe tron, în mai 1553, Stănilă se refugiază din nou în Transilvania, la 11 mai 1553 socotelile Brașovului consemnând sosirea lui Stănilă vornicul împreună cu Socol, Tudor vistierul și domnul alungat, Radu Ilie³⁶.

Pentru a doua oară refugiat în Ardeal, Stănilă din Pietroșani devine repede liderul boierilor pribegi, astfel încât prima grijă a lui Pătrașcu cel Bun, odată ajuns domn în martie 1554, este să-l cheme înapoi în țară. În acest sens, la 14 mai 1554 socotelile Brașovului pomenesc sosirea marelui vistier și a marelui clucer al noului domn Petrașcu cel Bun, care au misiunea de a negocia întoarcerea lui Stănilă și a văduvelor boierilor. Alte misiuni cu același scop sunt amintite la Brașov la 19 august 1554, ori la 13 aprilie 1555³⁷. În cele din urmă, strădaniile noului domn dau

²⁸ Iorga 1940, p. 149, nota 5.

²⁹ Neața este fiica lui Vintilă din Cornățeni, mare vornic al lui Radu Paisie și al lui Mircea Ciobanul, în prima domnie a acestuia, și a Voicăi, fiica lui Drăghici Vintilescu, mare vornic; a mai avut un frate, Staico clucer din Cornățeni (Stoicescu 1971, p. 102).

³⁰ DRH. B. Țara Românească. IV, nr. 209, p. 251-252.

³¹ *Ibidem*, nr. 223, p. 265-266.

³² Stoicescu 1971, p. 91. Nu există o mărturie directă asupra momentului plecării lui Stănilă, însă la 1548 se înregistrează ultimul mare val de pribegi din timpul primei domnii a lui Mircea Ciobanul (Andrescu 1980, p. 189); un clucer al lui Mircea Ciobanul, foarte probabil Stănilă, venea la Brașov la 8 mai 1548 (*Quellen Kronstadt* 1896, p. 436); la 3 februarie 1551, Stănilă este amintit din nou la Brașov (Hurmuzaki XI, p. 783).

³³ Szilágyi 1875, p. 403.

³⁴ DIR. B. veac XVI. III, nr. 69, p. 57.

³⁵ DRH. B. Țara Românească. V, nr. 20-21, p. 24-26.

³⁶ Hurmuzaki XI, p. 788. Neața, soția lui Stănilă din Pietroșani, împreună cu soția lui Socol au sosit mai devreme, pe 5 mai fiind deja în Brașov (Hurmuzaki XI, p. 788).

³⁷ *Ibidem*, p. 791-792.

roade, Stănilă revenind în țară în toamna anului 1555³⁸. După ce se convinge de bunele intenții ale domnului, vornicul, printr-o scrisoare trimisă la 30 noiembrie 1555, cere lui Hans Benckner, judele Brașovului, o căruță și patru cai care să le aducă pe mama și jupânița sa în țară, precum și câțiva oameni care să le însoțească până la hotar³⁹.

După întoarcerea în țară, Stănilă fost vornic este amintit în două rânduri, la 28 aprilie 1556 și 25 mai 1557, ca martor în sfatul domnesc al lui Pătrașcu cel Bun⁴⁰. Între momentul întoarcerii în țară și sfârșitul domniei lui Pătrașcu cel Bun, Stănilă obține de la domnitor întărirea stăpânirii peste 12 sate, posesiuni peste care s-a înfrățit cu soția sa Neacșa, și care ar fi urmat să fie donate, după moartea lor, mănăstirii Vărbila⁴¹.

După moartea lui Pătrașcu cel Bun și revenirea în a treia domnie a lui Mircea Ciobanul, Stănilă împreună cu soția sa pleacă din nou în pribegie în Transilvania, de unde, ademenit de noul domn, se întoarce în țară, îndemnând, printr-o scrisoare trimisă la începutul anului 1558 judeului și juraților Brașovului, și pe ceilalți boieri pribegi să-i urmeze exemplul⁴². Curând însă s-a dovedit că promisiunile lui Mircea Ciobanul au fost false, la 3 februarie 1558, Stănilă din Pietroșani împreună cu alți boieri fiind omorâți din poruncă domnească⁴³.

Odată cu moartea vornicului, destinul jupânesei Neacșa este mai greu de urmărit. Cu siguranță, în vremea domniilor lui Mircea Ciobanul (a treia domnie) și a fiului său Petru cel Tânăr, rămâne în pribegie în Ardeal. Se întoarce în Țara românească probabil tot la începutul domniei lui Alexandru II Mircea. Dintr-un document de la Mihnea Turcitul, din 26 septembrie 1580, aflăm că în timpul domniei părintelui său Alexandru II Mircea, jupâneasa Neacșa s-a căsătorit cu Radu Mihăescu⁴⁴, după moartea acestuia, jupâneasa donând o parte din avere fiului ei vitreg, Stanciu logofăt⁴⁵.

Mai dificilă este însă identificarea celui de-al doilea personaj feminin din înșiruirea ctitorilor mănăstirii din Lancrăm, clucereasa Stanca. În documentele din vremea lui Pătrașcu cel Bun sunt amintiți nu mai puțin de șase cluceri și mari cluceri, însă doar la doi dintre ei, Vlaicu clucer din Rumceni și Radu din Golești,

³⁸ La 27 octombrie 1555 Stănilă din Pietroșani era deja plecat în Țara Românească (*ibidem*, p. 792).

³⁹ Bogdan 1902, nr. CLXXVII, p. 305; Documente slavo-române, nr. 444, p. 444-445.

⁴⁰ DRH. B. Țara Românească. V, nr. 70, 86, p. 72-73, 93-94.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 27, p. 30-31.

⁴² Bogdan 1902, nr. CCXXXIII, p. 234; Documente slavo-române, nr. 445, p. 445-446.

⁴³ Evenimentul este relatat în letopisețul cantacuzinesc: „Mircea-vodă iar au venit domn al treilea rând. Și au trimis la boierii carii erau pribegi în Țara Ungurească, de i-au chemat, făcând mare jurământ. Deci ei crezându-l, s-au sculat și au venit, Stănilă vornicul, și cu toți boierii și cu toată curtea, de s-au închinat la Mircea-vodă, de credință și legătură ce-au făcut. Iar când au fost la martie 3 deni, cu meșteșug mare au chemat pre Stănilă vornicul, și pre toți boierii, și pre amândoi episcopii și toți egumenii cu mulțime de călugări, în cetate în București. Și așa fără veste au năpusit într-înșii pre beșlii lui și pre mulți turci, de i-au tăiat pre toți, vărsându-se mult sânge nevinovat” (*Cronicari munteni*, p. 117-118).

⁴⁴ Radu Băsevicu în document, mare logofăt în sfatul domnesc între 19 iulie 1568 și 28 octombrie 1569; amintit pentru ultima dată ca fost mare logofăt în sfat, la 30 ianuarie 1570 (Stoicescu 1971, p. 84).

⁴⁵ DRH. B. Țara Românească. VIII, nr. 324, p. 527-528.

mare clucer al lui Pătrașcu cel Bun, le știm numele soțiilor⁴⁶. Într-un document din 20 iulie 1556 de la Petrașcu cel Bun se precizează însă că, în timpul primei domnii a lui Mircea Ciobanul, Vintilă din Cornățeni ar fi cotropit lui Negre postelnicul satul Băneștii de pe Ruia. După venirea la domnie a lui Pătrașcu cel Bun, jupânița Stana, mama lui Negre postelnicul a făcut plângere la domnitor împotriva lui Staico clucerul, fiul lui Vintilă din Cornățeni, obținând restituirea satului⁴⁷. Un deceniu și jumătate mai târziu, cazul este rejudecat de domnitorul Alexandru II Mircea, părțile fiind reprezentate de această dată de Cîrstian postelnic, fiul lui Negre postelnic, pe de o parte, și de jupâneasa Stanca din Cornățeni cu fiii ei și Drăghici postelnic, de cealaltă parte⁴⁸. Dacă Drăghici postelnicul este văzut ca fiul lui Vintilă din Cornățeni⁴⁹, jupâneasa Stanca din Cornățeni, cea care, împreună cu fiii ei, revendică cu acte moștenirea lui Staico, nu poate fi decât văduva clucerului.

Staico din Cornățeni, clucer al lui Petrașcu cel Bun, a intrat în serviciul lui Mircea Ciobanul, la fel ca Stănilă din Pietroșani, în timpul primei domnii a acestuia, între anii 1545 și 1548 fiind mare stolnic în sfatul domnesc.⁵⁰ La 21 august 1546 era la Brașov, împreună cu marele logofăt și cu spătarul lui Mircea Ciobanul, pentru a convinge boierii fugari să se întoarcă acasă⁵¹. În primăvara anului 1548 pleacă în pribegie în Transilvania alături de tatăl său, Vintilă din Cornățeni, marele vornic al lui Mircea Ciobanul⁵². La începutul anului 1552 Staico stolnic se găsește printre boierii pribegi strânși în jurul lui Radu Ilie⁵³. Din această perioadă datează și încercarea lui Vlad din Bârsești de a-i vinde satul Marotin lui Staico din Cornățeni, aflat în pribegie⁵⁴.

După înscăunarea lui Pătrașcu cel Bun, Staico rămâne o vreme în Ardeal, în preajma lui Stănilă din Pietroșani, așteptând lămurirea intențiilor noului domn⁵⁵. Se întoarce în țară cel mai probabil în primăvara anului 1555,⁵⁶ devenind clucer al lui Pătrașcu cel Bun. În această calitate este amintit un an mai târziu, în iulie 1556, cu prilejul campaniei domnului muntean în Țara Bârsei, când Staico clucer, împreună

⁴⁶ Vlaicu din Rumceni a fost căsătorit cu Anca, iar Radu din Golești cu Caplea (Stoicescu 1971, p. 83, 104).

⁴⁷ DRH. B. Țara Românească. V, nr. 76, p. 81-82.

⁴⁸ DRH. B. Țara Românească. VI, nr. 251, p. 307-309.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 328; Nicolae Stoicescu consideră că Vintilă din Cornățeni a avut doar doi copii, pe Staico clucer și Neaga, soția lui Stănilă din Pietroșani (Stoicescu 1971, p. 102).

⁵⁰ Cel mai vechi document în care apare în această calitate este din 27 august 1546 (DRH, B, Țara Românească, IV, nr. 214, p. 257); ultima dată apare ca mare stolnic în sfatul domnesc pe 18 aprilie 1548 (*ibidem*, nr. 247, p. 295).

⁵¹ *Quellen Kronstadt* 1896, p. 351.

⁵² La 7 iulie 1548 Staico din Cornățeni era la Brașov (*ibidem*, III, p. 440).

⁵³ Szilágyi 1875, p. 403.

⁵⁴ DRH. B. Țara Românească. V, nr. 87, p. 94.

⁵⁵ În 13 aprilie 1555, o delegație a domnului muntean sosea la Brașov pentru a negocia condițiile întoarcerii în țară a pribegilor grupați în jurul lui Stănilă din Pietroșani, printre care și Staico din Cornățeni (Hurmuzaki XI, p. 792).

⁵⁶ Întoarcerea în țară a lui Staico din Cornățeni trebuie plasată între 13 aprilie 1555, când delegația domnitorului muntean ajunge la Brașov pentru chemarea în țară a pribegilor grupați în jurul lui Stănilă vornic, și 7 mai, același an, când soția lui Staico este condusă la granița de doi însoțitori (Hurmuzaki XI, p. 792).

cu Radu din Boldești mare stolnic, primesc solile brașovenilor⁵⁷. Aceasta este, de altfel, și ultima știre sigură despre Staico din Cornățeni. Peste doar două luni, solile brașovenilor se îndreaptă spre un alt dregător al lui Petrașcu, Radu din Golești⁵⁸, noul mare clucer, care servise ca mare paharnic în sfatul domnesc al lui Pătrașcu cel Bun până în iulie 1556⁵⁹.

Despre Stanca din Cornățeni se cunosc foarte puține date. Aceasta l-a însoțit pe Staico clucer în pribegie în Ardeal, în timpul celei de-a doua domnii a lui Mircea Ciobanul⁶⁰. Am văzut că la 14 noiembrie 1570, când domnitorul Alexandru II Mircea judecă diferendul cu Cîrștian postelnic, clucereasa era văduvă⁶¹. Într-un document de la Petru Cercel din 1584, într-o ultimă încercare de recuperare a satului Băneștii de pe Ruia, nu mai este pomenită Stanca din Cornățeni, urmașii lui Staico clucer fiind reprezentați de Drăghici clucer și Vintilă ban, cel mai probabil fiul lui Staico din Cornățeni⁶².

Ultimul din înșiruirea ctitorilor mănăstirii din Lancrăm este Mihăilă Vistierul. Un Mihai vistier apare ca ispravnic în sfatul domnesc al lui Mircea Ciobanul la 25 februarie 1547.⁶³ La 31 iulie, același an, Mihai vistierul din Țara Românească este amintit în socotelile Brașovului⁶⁴. Ulterior, însă, nu mai apare amintit în niciun document, astfel încât identificarea acestuia cu personajul pomenit între ctitorii mănăstirii din Lancrăm este nesigură⁶⁵.

De departe însă, cel mai interesant și controversat personaj dintre ctitorii mănăstirii din Lancrăm este Sava Vlădicul, ce poate fi identificat cu episcopul Sava de Geoagiu. Biografia acestuia a fost intens discutată în istoriografia bisericească. La începutul secolului XX, istoricul Augustin Bunea era sigur de originea sa transilvăneană⁶⁶. Ulterior, după publicarea scrisorii din 16 mai 1572 a domnitorului Alexandru II Mircea către Ștefan Báthory, document în care vlădicul apare printre boierii pribegi, Ștefan Meteș va considera că Sava este venit din Țara Românească⁶⁷.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 794. Un Staico este pomenit la Brașov, la 2 februarie 1558, printre boierii refugiați aici la începutul celei de-a treia domnii a lui Mircea Ciobanul, însă nu se poate ști sigur dacă este vorba de Staico din Cornățeni (*ibidem*, p. 798).

⁵⁸ *Ibidem*, p. 795.

⁵⁹ Stoicescu 1971, p. 83.

⁶⁰ Hurmuzaki XI, p. 792.

⁶¹ DRH. B. Țara Românească. VI, nr. 251, p. 307-309.

⁶² DIR. B. veac XVI. V, nr. 164, p. 153-155; un Vintilă din Cornățeni, fiul lui Staico clucer este amintit la 14 mai 1580, când domnitorul Mihnea Turcitul donează mănăstirii Radu Vodă satul Marotinu, cumpărat de la acesta (DRH. B. Țara Românească. VIII, nr. 303, p. 497).

⁶³ DRH. B. Țara Românească. IV, nr. 198, p. 240.

⁶⁴ *Quellen Kronstadt* 1896 p. 425.

⁶⁵ Nu este exclusă nicio eroare a grămăticului care a redactat în maghiară scrisoarea domnească din 16 mai 1572, având în vedere și scrierea defectuoasă a numelui lui Ivan din Ruda.

⁶⁶ Augustin Bunea îl vede provenind chiar din Lancrăm, din mijlocul refugiaților sârbi amintiți aici la începutul secolului al XVI-lea (Bunea 1904, p. 235-237). Ulterior, Ștefan Lupșa îl consideră pe Sava băștinaș din Lancrăm, având în vedere că documentele amintesc aici o casă cu grădină și curte aparținând vlădicului (Lupșa 1960, p. 591).

⁶⁷ Meteș 1956, p. 657. O opinie echivocă a exprimat Mircea Păcurariu, care îl vede originar din Țara Românească sau călugărit acolo (Păcurariu 1980, p. 100; Păcurariu 1992, p. 129; Păcurariu 2004, p. 435). La o analiză atentă a scrisorii domnești din 16 mai 1572 se observă că sintagma „boierii noștri”

Traseul său ulterior este în general, bine cunoscut. Sava ajunge în fruntea episcopiei mănăstirii Geoagiului de Sus, înlocuindu-l pe Cristofor, care deținea această demnitate din 1557⁶⁸. Majoritatea istoricilor înclină pentru plasarea momentului numirii lui Sava cel mai probabil în 1559, fără a exista însă o dovadă certă în acest sens. Sigur este doar că acest eveniment a avut loc înainte de 15 septembrie 1559, data morții reginei Isabella⁶⁹. La începutul anului 1560, în prefața catehismului *Întrebare creștinească*, tipărit de Coresi la Brașov, este amintit „episcopul Sava al Țării Ungurești”⁷⁰. În 1561, Sava este înlocuit, la insistențele lui Melchior Balassa, stăpânul domeniului Geoagiului, cu Gheorghe de Ocna Sibiului. Peste doar un an însă, la 10 aprilie 1562, în urma trădării lui Balassa, Sava este așezat din nou de către principele Ioan Sigismund în fruntea episcopatului mănăstirii din Geoagiu de Sus⁷¹. Cândva, între această dată și vara anului 1569, Sava își mută reședința episcopală la Lancrăm, în mănăstirea zidită împreună cu pribegii munteni⁷². La 2 iulie 1569, principele Ioan Sigismund dăruia superintendentului bisericii reformate românești, Pavel Turdași, o casă cu curtea, grădina și dependențele aferente, părăsite cu puțin timp înainte de episcopul Sava de Geoagiu⁷³.

Așadar, șirul boierilor munteni ctitori ai mănăstirii din Lancrăm, după identificarea lor în documentele Țării Românești, ar arăta în felul următor: Ivan din Ruda mare medelnicer, Radu din Boldești mare stolnic, Neața văduva lui Stănilă din Pietroșani mare vornic, Stanca văduva lui Staico clucer din Cornățeni și Mihai vistier (identificare nesigură). Despre refugiul lor ardelean din timpul domniilor lui Mircea Ciobanul (a treia domnie) și Petru cel Tânăr se cunosc puține date. Aceștia au părăsit Țara Românească probabil la începutul anului 1558, ca majoritatea boierilor lui Pătrașcu cel Bun, după aflarea veștii că Mircea Ciobanul a fost numit domn a treia oară⁷⁴. La 30 ianuarie 1558, Neața, soția lui Stănilă din Pietroșani, se găsea deja la Brașov împreună cu alți boieri fugari⁷⁵. Câteva zile mai târziu, pe 2 februarie, aceasta era tot în Brașov, alături de soția lui Radu voievod, probabil același cu Radu Ilie⁷⁶. Nici despre ceilalți boieri, ctitori ai mănăstirii din Lancrăm, nu se cunosc mai multe date. La 26 februarie 1558, deci imediat după pătrunderea

folosită de domnul muntean se referă la aceia care depun mărturie și nu la toți cei amintiți în înșurirea ctitorilor, prin urmare neexistând niciun motiv pentru a-l considera pe Sava de Geoagiu originar din Țara Românească.

⁶⁸ Actul numirii lui Cristofor, la Hurmuzaki II, nr. CLXXXIV, p. 445-446. Istoriografia bisericească recentă contestă existența unei episcopii a mănăstirii Geoagiului de Sus, considerând că această denumire acoperă, de fapt, Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, trei dintre mitropoliții din secolul al XVI-lea avându-și reședința la Geoagiu (Păcurariu 1992, p. 128).

⁶⁹ Hurmuzaki XV, 1, nr. MLXIX, p. 578; documentul precizează că la prima numire, episcopia i-a fost oferită lui Sava de regina Isabella.

⁷⁰ Textul reproduș în facsimil de Ion Bianu (Bianu 1925).

⁷¹ Hurmuzaki XV, 1, nr. MLXIX, p. 578.

⁷² Păcurariu 1980, p. 103; Păcurariu 1992, p. 129.

⁷³ Păclișan 1911, p. 585. Actul mai cunoaște o variantă din 4 noiembrie 1570 publicată pentru prima dată de către Ferdinand Baumann (Baumann 1889, nr. XXXIII, p. 105-106).

⁷⁴ Hurmuzaki XI, p. VIII.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 797.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 798.

pribeșilor în Transilvania, socotelile Sibiului pomenesc trimiterea unui anume Cristofor pentru a-l conduce pe boierul Iwan Medencher, probabil Ivan medelnicer, la Frauendorf, la cererea lui Anton Kendi⁷⁷. Începând cu luna februarie 1558, Mircea Ciobanul trimite solii în Transilvania pentru a reclama expulzarea boierilor pribeși⁷⁸. Răspunsul autorităților ardelene a fost variat, de la predarea către turci a lui Socol și a lui Radu Ilie, până la trimiterea văduvei lui Pătrașcu cel Bun la Sebeș⁷⁹ și luarea sub ocrotire de către regina Isabella a Zamferei, fiica lui Moise Vodă, și a altor văduve și boieri aflați în jurul său⁸⁰.

După două încercări nereușite de a-l alunga pe fiul și urmașul la domnie al lui Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr, ambele petrecute în toamna anului 1559, boierii pribeși scăpați cu viață par a se fi resemnat, așteptând sosirea unor vremuri mai bune⁸¹. Dintre ctitorii mănăstirii din Lancrăm, doar despre Radu din Boldești se cunoaște că a trăit o vreme la Sibiu, împreună cu văduva lui Pătrașcu cel Bun și alți boieri, apropiați ai fostului domn. În 1568, după înscăunarea lui Alexandru II Mircea, aceștia se întorc în țară, lăsându-și la Sibiu bunurile zălogite⁸².

În privința momentului ridicării mănăstirii din Lancrăm, acesta trebuie plasat cândva după anul 1558, când are loc instalarea ca domn a lui Mircea Ciobanul, iar boierii ctitori se refugiază în Transilvania. Având în vedere însă situația nesigură din primii ani de pribegie, și mai ales faptul că la 10 aprilie 1562, în actul de desemnare a lui Sava pentru a doua oară ca ierarh, acesta este numit în fruntea episcopiei mănăstirii Geoagiu de Sus, foarte probabil mănăstirea de la Lancrăm a fost ridicată după acea dată. Indicii suplimentare pot fi oferite de analiza politicii confesionale a principelui Ioan Sigismund, cu a cărui voie, ne spune scrisoarea domnească, a fost ridicată mănăstirea din Lancrăm. Este cunoscut faptul că, începând cu 1566, a funcționat în Transilvania un episcopat român reformat, al cărui prim episcop a fost Gheorghe de Sângeorz⁸³. În condițiile în care această episcopie română reformată se bucura de sprijin din partea Dietei și a principelui în lupta împotriva „ereziei” ortodoxe⁸⁴, este greu de admis că Ioan Sigismund ar fi îngăduit ridicarea unei mănăstiri de către vechiul episcop ortodox Sava de Geoagiu, ulterior anului 1566.

Rămâne nelămurit motivul mutării reședinței episcopale a lui Sava de la Geoagiu de Sus la Lancrăm. Ștefan Meteș este de părere că aceasta s-ar datora presiunii nou înființatei episcopii române reformate, care ar fi dus la dispariția

⁷⁷ *Ibidem*, p. 869.

⁷⁸ *Ibidem*, p. IX. Interesul domnitorului era cu atât mai mare cu cât Socol, marele vornic al lui Pătrașcu cel Bun, plecase în Ardeal cu tezaurul și banii pentru haraci (Andreescu 1980, p. 192). Fiul lui Socol, Radu, era la 1 august la Bistrița unde prelua lucrurile tatălui său (Veress 1929, nr. 214, p. 168). O lună mai târziu, în septembrie 1558, Radu Socol era căutat la Sibiu fără succes (Hurmuzaki XI, p. IX).

⁷⁹ *Ibidem*, p. IX.

⁸⁰ Veress 1929, nr. 215, p. 169.

⁸¹ Andreescu 1980, p. 194.

⁸² Veress 1929, nr. 336, p. 279-284.

⁸³ Despre activitatea episcopilor români reformați din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, vezi Dumitran 2003.

⁸⁴ În Dieta de la Sibiu din 30 noiembrie 1566 s-a hotărât ca episcopii, preoții și credincioșii români care nu acceptă învățăturile calvine să fie expulzați din țară (Păcurariu 1992, p. 125).

episcopiei mănăstirii de la Geoagiu de Sus⁸⁵. Alți istorici au pus acest fapt pe seama deschiderii lui Sava spre dogmele calvine⁸⁶. În mutarea reședinței episcopale la Lancrăm a cântărit mult probabil și înlocuirea lui Sava cu Gheorghe de Ocna Sibiului, în anii 1561-1562, fapt care i-a arătat episcopului cât de vulnerabil este față de stăpânii domeniului de la Geoagiu, precum și contactele cu reprezentanți ai boierimii muntene dispuși să finanțeze ridicarea unei noi reședințe episcopale.

La fel de neclară este și relația dintre mănăstirea ridicată cu ajutorul boierilor munteni și „casa” din Lancrăm a vlădicii Sava, donată de principele Ioan Sigismund episcopului Pavel Turdași⁸⁷. În general, autorii care au abordat această problemă au disociat mănăstirea pomenită în scrisoarea domnului muntean din 16 mai 1572, de casa amintită în actul princiar de donație. Să fie oare posibil ca obiectul donației lui Ioan Sigismund să îl reprezinte chiar clădirile mănăstirii în care a funcționat fosta reședință episcopală a lui Sava de Geoagiu?⁸⁸ Cu siguranță, instalarea episcopului român reformat în noua reședință i-ar fi oferit acestuia un plus de legitimitate și autoritate, simbolizând în același timp suprimarea vechii episcopii ortodoxe. Nu avem nicio idee asupra bisericii mănăstirii, despre care s-a presupus că ar fi fost o construcție din lemn⁸⁹. Nu trebuie omis însă faptul că în Lancrăm este amintit la 1488 un preot ortodox, ceea ce presupune existența unei biserici parohiale românești încă de la sfârșitul secolului al XV-lea⁹⁰, a cărei relație cu mănăstirea și reședința episcopală din Lancrăm rămâne necunoscută⁹¹.

Fie că admitem sau nu identitatea acestei mănăstiri ctitorite de boierii munteni cu acea casă donată de principele Ioan Sigismund lui Pavel Turdași, lăcașul monahal a încetat să funcționeze, probabil, odată cu plecarea episcopului Sava de Geoagiu⁹². Faptul acesta este relevat de însăși intervenția domnitorului

⁸⁵ Meteș 1956, p. 658. Cu ceva vreme înainte, Ștefan Meteș era de părere că mănăstirea de la Geoagiu de Sus ar fi încetat să fie reședință episcopală în jurul anului 1557 (Meteș 1936, p. 51).

⁸⁶ Bunea 1904, p. 234-235; Păclișan 1911, p. 585. Autorii citați îl așează pe Sava în șirul episcopilor români reformați, între Gheorghe de Sângeorz și Pavel Turdași. Pe de altă parte, gestul principelui Ioan Sigismund de a dona casa din Lancrăm a episcopului Sava, noului superintendent al bisericii române reformate, Pavel Turdași, este motivat de renunțarea vechiului vlădică la profesiunea evanghelică și doctrina creștină, pe care se lasă de înțeles că inițial și-ar fi însușit-o (Baumann 1889, nr. XXXIII, p. 105-106). În general, dreapta credință a vlădicii nu este pusă la îndoială de istoriografia bisericească actuală (Păcurariu 1992, p. 103).

⁸⁷ Meteș 1936, p. 138; Meteș 1956, p. 657; Lușșă 1960, p. 591; Păcurariu 1980, p. 103; Rusu *et alii* 2000, p. 159.

⁸⁸ Pare, într-adevăr, cu totul neobișnuit ca Sava, despre care actul de donație al principelui din 4 noiembrie 1570 ține să precizeze că era călugăr și cel mai probabil rezida în mănăstire, să fi avut o altă casă cu curte, grădină și anexe. Ideea a mai fost exprimată și de alți autori (Fleșer *et alii* 2005, p. 66).

⁸⁹ Cristache-Panaît 1987, p. 19.

⁹⁰ Berger 1894, p. 52.

⁹¹ Pe locul actualei biserici de zid din Lancrăm, ridicată între 1797 și 1803, a existat o biserică de lemn a cărei vechime nu se cunoaște. Tradiția orală consemnată de Ioan Lașiță, care plasa mănăstirea din Lancrăm pe locul și în apropierea bisericii actuale, poate să se refere, de fapt, la vechea biserică parohială (Lașiță 1979, p. 117).

⁹² Lipsit de mijloace materiale, binefăcătorii săi munteni întorcându-se în Țara Românească în cursul anului 1568, iar preoții români fiind supuși noului episcop român reformat, Sava de Geoagiu părăsește Transilvania, renunțând, așa cum spune documentul din 4 noiembrie 1570, la profesiunea evanghelică și credința creștină. Nu se poate să nu remarcăm că plecarea lui Sava are loc imediat după numirea ca episcop român reformat a lui Pavel Turdași, la începutul anului 1569 (actul prin care este

Alexandru II Mircea care reclama tocmai schimbarea „rânduieii” mănăstirii. „Casa” primită de Pavel Turdași la 2 iulie 1569 va fi vândută câțiva ani mai târziu, la 7 august 1574, pentru 49 de florini, sașilor din Sebeș, iritați de titlul nobiliar cu care episcopul deținea casa⁹³.

Având în vedere lipsa unor mențiuni ulterioare, se pare că scrisoarea domnului muntean a rămas fără efect. Ridicată de episcopul Sava de Geoagiu cu sprijinul unor boieri munteni pribegi în Ardeal, mănăstirea și reședința episcopală din Lancrăm nu a rezistat vremurilor tulburi în care și-a dus existența. Ierarhia ortodoxă a Transilvaniei, renăscută în 1571 prin numirea unui nou episcop, va lăsa în urmă acest capitol, îndreptându-și privirea de acum înainte spre capitala principilor ardeleni.

The Founders of the Monastery in Lancrăm (16th Century)

(Abstract)

In 16 May 1572, a letter of the Wallachian ruler Alexandru II Mircea addressed to the Transylvanian voivode Ștefan Báthory mentions a monastery built in Lancrăm under John Sigismund by a group of Wallachian boyars who had taken refuge in Transylvania. The monastery was founded by Ioan Medereț, Radu Stolnic, Sava Vlădicul, jupâneasa Stănilă, Stanca Clucereasa and Mihăilă Vistierul.

The study further identifies the figures mentioned in the princely letter in Wallachian and Transylvanian documents. These are Ivan of Ruda, great medelnicer; Radu of Boldești, great stolnic; Sava, Bishop of Geoagiu; Neacșa, the wife of Stănilă of Pietroșani, great vornic; Stanca, the wife of Staico of Cornățeni, stolnic; and Mihai, treasurer (uncertain identification). Four of them are either boyars or widows of Wallachian boyars who had taken refuge in Transylvania between the years 1558-1568 under Mircea the Shepherd (third reign) and Peter the Younger. The fifth, Sava of Geoagiu, is the Orthodox bishop of the Geoagiu de Sus Monastery.

During the effervescence of the religious Reformation in Transylvania, Sava moves the seat of the bishopric to the monastery in Lancrăm which was built with the support of refugee Wallachian boyars somewhere between 1562-1566. Unable to face the competition posed by the newly-established Romanian Reformed Bishopric supported by the Transylvanian authorities, Sava of Geoagiu leaves Transylvania in 1569 which means the end of the monastery in Lancrăm. A house in Lancrăm, which could be the very building of the derelict monastery, is donated in 1570 by Prince John Sigismund to the Reformed Romanian bishop, Pavel Turdași, who, in his turn, sells it to the Saxons in Sebeș in the year 1574.

Abrevieri bibliografice

Andreescu 1980

- Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526-1593)*, București, 1980.

anunțată numirea noului episcop, la Iorga 1904, nr. X, p. 26). Să fi sperat vechiul vlădică de la Geoagiu că va fi numit el în această demnitate în locul lui Gheorghe de Sângeorz, iar dezamăgirea provocată să-l fi îndemnat să renunțe la învățăturile calvine și să plece din țară?

⁹³ Baumann 1889, nr. XXXIII, p. 105-106; documentul și la Veress 1930, nr. 36, p. 46. Ferdinand Baumann consideră că aceeași casă vândută de episcopul Pavel Turdași se găsea, doi ani mai târziu, în 1576, în proprietatea lui Andrei Zekesfejérváry, primită de acesta din partea comunității din Lancrăm, ca răsplată pentru reprezentarea satului într-un litigiu de hotar cu Sebeșul (Baumann 1889, p. 65, nota 3).

- Baumann 1889 - Ferdinand Baumann, *Zur Geschichte von Mühlbach (1526-1571)*, în *Programm Mühlbach*, 1888-1889, p. 5-108.
- Bianu 1925 - Ion Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I. Întrebare creștinească*, București, 1925.
- Bănică-Ologu 1979 - Nicolae Bănică-Ologu, *Teodosie Rudeanu, marele logofăt al lui Mihai Viteazul și Simion Movilă*, în *Buridava*, 3, 1979, p. 42-56.
- Bogdan 1902 - Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Rumânești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902.
- Bunea 1904 - Augustin Bunea, *Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaș, 1904.
- Cristache-Panait 1987 - Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*, Alba Iulia, 1987.
- Cronicari munteni* - Mihail Gregorian (ed.), *Cronicari munteni. I. Stolnicul Constantin Cantacuzino. Anonimul cantacuzinesc. Radu Popescu*, București, 1961.
- DIR. B. veac XVI, III - *Documente privind istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească. Vol. III (1551-1570)*, București, 1952.
- DIR. B. Veac XVI, V - *Documente privind istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească. Vol. V (1581-1590)*, București, 1952.
- Documente slavo-române - *534 documente istorice slavo-române din Țara-Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346-1603*, București, 1931.
- DRH. B. Țara Românească IV - *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească. Volumul IV (1536-1550)*, București, 1981.
- DRH. B. Țara Românească V - *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească. Volumul V (1551-1565)*, București, 1983.
- DRH. B. Țara Românească VI - *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească. Volumul VI (1566-1570)*, București, 1985.
- DRH. B. Țara Românească VII - *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească. Volumul VII (1571-1575)*, București, 1988.
- DRH. B. Țara Românească VIII - *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească. Volumul VIII (1576-1580)*, București, 1996.
- Dumitran 2003 - Ana Dumitran, *Contribuții la istoria raporturilor etno-confesionale româno-maghiare: Episcopatul românesc reformat din secolul XVI*, în *SAI*, 68, 2003, p. 39-50.
- Fleşer et alii 2005 - Gheorghe Fleşer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici românești de zid din județul Alba, vol. I. Protopopiatul Ortodox Sebeș*, Alba Iulia, 2005.
- Florea 2008 - Pavel Mîrcea Florea, *Noi documente muntenesti din secolul al XVI-lea*, în *Hrisovul*, s.n., XIV, 2008, p. 251-272.
- Hurmuzaki II, 5 - *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Volumul II. Partea 5*, Bucuresci, 1897.
- Hurmuzaki XI - *Documente privitoare la istoria românilor. Acte din secolul al XVI-lea (1517-1612)*, Bucuresci, 1900.
- Hurmuzaki XV, 1 - *Documente privitoare la istoria românilor. Volumul XV. Acte și scrisori. Partea I (1358-1600)*, București, 1911.
- Iorga 1904 - Nicolae Iorga, *Ștefan-cel-Mare, Mihai-Viteazul și Mitropolia Ardealului*, extras din *AAR-SI*, tom XXVII, 1904, p. 1-35.
- Iorga 1905 - Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României. Fascicula I*, București, 1905.
- Iorga 1926 - Nicolae Iorga, *Câteva indicații asupra Mănăstirii Snagovul, Vălenii-de-Munte*, 1926.
- Iorga 1940 - Nicolae Iorga, *Histoire des roumains et de la romanité orientale. vol. V. Époque des braves*, Bucarest, 1940.
- Lașiță 1979 - Ioan Lașiță, *Câteva mărturii cu privire la scaunul vlădicesc de la Lancrem*, în *Îndrumător pastoral*, III, 1979, p. 115-118.
- Lupșa 1960 - Ștefan Lupșa, *Mitropolia Ardealului în veacul XVI*, în *MA*, V, 1960, 7-8, p. 572-598.
- Metes 1936 - Ștefan Metes, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

- Metes 1956 - Ștefan Metes, *Episcopia Geoagiul de Sus (1557-1957). Comemorarea de 400 ani*, în *MA*, II, 1957, 9-10, p. 654-661.
- Odobescu 1909 - Alexandru Odobescu, *Câteva ore la Snagon*, București, 1909.
- Păcurariu 1980 - Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980.
- Păcurariu 1992 - Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992.
- Păcurariu 2004 - Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Iași, 2004.
- Pâclișan 1911 - Zenovie Pâclișan, *Legăturile Românilor ardeleni cu Reformațiunea în veacul al XVI și XVII-lea, (III)*, în *Cultura creștină*, I, 1911, nr. 18, p. 583-587.
- Quellen Kronstadt* 1896 - *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, Dritter Band, Kronstadt (Brașov), 1896.
- Rusu *et alii* 2000 - Adrian A. Rusu, Nicolae Sabău, Ileana Burnichioiu, Ioan V. Leb, Măria Makó Lupescu, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.
- Stoicescu 1971 - Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971.
- Szilágyi 1875 - Sándor Szilágyi, *Erdélyi országyűlési emlékek, Első kötet (1540-1556)*, Budapest, 1875.
- Veress 1929 - Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. Volumul I. Acte și scrisori (1527-1572)*, București, 1929.
- Veress 1930 - Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, vol. II, Acte și scrisori (1573-1584)*, București, 1930.
- Cuvinte-cheie:** mănăstire ortodoxă, ctitori, refugiați, Țara Românească, episcopie, Transilvania.
Keywords: Orthodox monastery, founders, refugees, Wallachia, bishopric, Transylvania.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. București (s. III, 1922-1947).
Academica	- Academica. Academia Română. București.
ACG	- Anuarul Comitetului Geologic. Institutul Geologic al României. București.
ACMI	- Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. București.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaBC	Acta Bacoviensia. Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale. Bacău.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
Acta Siculica	- Acta Siculica. Analele Muzeului Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
ActaZC	- Acta Zoologica Cracoviensia. Institute of Systematics and Evolution of Animals. Kraków.
ADIU	- АРХЕОЛОГИЯ І ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. Kiev.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészt-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHR	- Asiatic Herpetological Research. Chengdu Institute of Biology. Chengdu.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „George Bariț” Cluj-Napoca. Cluj-Napoca vezi AIIA.
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AInf	- Archäologische Informationen. Mitteilungen zur Ur- und Frühgeschichte. Bonn.
Altertum	- Das Altertum, Routledge, part of the Taylor & Francis Group.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AmAnthropol	- American Anthropologist. Washington, D.C.
AnB	- Analele Banatului; serie nouă. Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Annales de Paléontologie	- Annales de Paléontologie. Association Paléontologique Française. Paris.

Lista abrevierilor

Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AntTard	- Antiquité tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe-VIIIe s.). Turnhout.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. București.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
AR	- Archeologické rozhledy. Praha.
ARA	- Annual Review of Anthropology. Palo Alto.
ArbInstHalle	- Arbeiten aus dem Institut für Vor- und Frühgeschichte der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
ArchHung	- Archaeologia Hungarica, Dissertationes Archaeologicae Musei Nationalis. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten.
Argesis	- Argesis. Studii și comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
Arheologija	- Archeologija. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArhRom	- Arhiva Română. Arhivele Statului. București
AȘUAIC-I	- Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
Athenaeum	- Athenaeum. Studi periodice di litteratura e storia dell'antichità. Pavia.
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Alba Iulia.
AUSB	- Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, sectio Historica. Budapest.
AusgrabFunde	- Ausgrabungen und Funde. Berlin.
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Târgoviște.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
BÁMÉ	- A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve. Szekszárd.
Banatica	- Banatica. Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BC	- Biblioteca și cercetarea. Cluj-Napoca.
BCH	- Bulletin de correspondance hellénique. L'Institut de correspondance hellénique d'Athènes (continuă Bulletin de l'École française d'Athènes- 1868-1871). Atena.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Alba Iulia.
BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BG	- Boabe de grâu. București

Lista abrevierilor

BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIRSNB	- Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique. Bruxelles.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
BMI	- Buletinul Monumentelor Istorice. București.
BMJT	- Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie. Alexandria.
BMM	- Bibliotheca Musei Marisiensis. Seria Archaeologica. Târgu Mureș.
BMMK	- Békés Megyei Múzeumok Közleményei. Békéscsaba.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
BollVerona	- Bollettino del Museo Civico di Storia Naturale di Verona. Verona.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BR	- Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
Britannia	- Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies. The Society for the Promotion of Roman Studies. Cambridge.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BSAF	- Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France. Paris.
BSHNT	- Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Toulouse. Toulouse.
BSNR	- Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie, București.
Buletin foaie oficială	- Buletin foaie oficială. Iași.
BulletinAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. New York.
BulletinSGF	- Bulletin d'Société Géologique France. Paris.
Buridava	- Buridava. Studii și materiale. Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoteanu” Vâlcea. Râmnicu Vâlcea
BV	- Bayerische Vorgeschichtblätter. München.
CA	- Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CAANT	- Cercetări arheologice în aria nord-tracă. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
Carnets de Géologie	- Carnets de Géologie. Brest.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCGG	- Cahiers du Centre Gustave Glotz. Sorbonne (Paris).
CFS	- Courier Forschungsinstitut Senckenberg, Senckenberg Forschungsinstitut und Naturmuseum. Frankfurt am Main.
Ciências da Terra (UNL)	- Ciências da Terra (UNL). Earth Sciences Journal. Caparica.
ClausthalerGeo	- Clausthaler Geowissenschaften. Institut für Geologie und Paläontologie. Clausthal-Zellerfeld.

Lista abrevierilor

CMPUMichigan	- Contributions from the Museum Paleontology. The University of Michigan. Michigan.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, Seria Nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. Suceava
CommArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Némzeti Múzeum. Budapesta.
Communications	- Communications. École Des Hautes Étude en Science Sociales – Centre D’Études Transdisciplinaires (Sociologie, Anthropologie, Politiques), Paris.
Copeia	- Copeia. American Society of Ichthyologists and Herpetologists. New York.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CRAcadSciParis	- Comptes Rendus De L’Academie Des Sciences. Serie II, Fascicule A - sciences de la Terre et des Planetes. Paris.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Published by Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cumania	- Bács - kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d’archéologie et d’histoire ancienne. București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
DMÉ	- A Debreceni déri Múzeum Évkönyve. Debrecen.
Dolgozatok	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtarából. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szeged.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
Dumerilia	- Dumerilia. Association des amis du laboratoire des reptiles et amphibiens du Muséum = AALRAM. Paris.
Eclogae	- Eclogae Geologicae Helvetiae. Swiss Journal of Geosciences. Swiss Geological Society. Zürich.
EHR	- The English Historical Review. Oxford University Press (UK).
Environment & Progress	- Environment & Progress. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Facultatea de Știința și Ingineria Mediului. Cluj-Napoca.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
ErdMúzÉvk	- Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyve. Kolosvár (Cluj).
EstudiosAlava	- Estudios del Museo de Ciencias Naturales de Alava. Vitoria.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.

Lista abrevierilor

FbÖst	- Fundberichte aus Österreich. Wien.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FöldrKözl	- Földrajzi Közlemények. Budapest.
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Gemina	- Gemina. Timișoara.
Geodiversitas	- Geodiversitas. Museum National d'Histoire Naturelle Paris. Paris.
Gerión	- Gerión. Revista de historia antigua, Universidad Complutense de Madrid. Madrid.
Germania	- Germania. Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
HAC	- Historiae Augustae Colloquia Nova Series. Bari.
Hantkeniana	- Hantkeniana. Periodical of the Department of Palaeontology, Eötvös University. Budapest.
Hermes	- Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Stuttgart.
Hesperia	- Hesperia. Journal of American School of Classical Studies at Athens. Athens.
Hierasus	- Hierasus. Muzeul Județean Botoșani. Botoșani.
HJ	- The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
Hrisovul	- Hrisovul. Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”. Facultatea de Arhivistică. București.
HTRTÉ	- A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyvei (1880-1913). Deva.
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IA	- International Affairs. Royal Institute of International Affairs. London.
Instrumentum	- Instrumentum (Bulletin du Groupe de travail europeen sur l'artisanat et les productions manufacturées dans l'Antiquité. Montagnac.
Ioan Neculce	- Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei. Iași.
Iranica Antiqua	- Iranica Antiqua. Leiden.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia. Alba Iulia
JAMÉ	- A Nyiregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
JAMT	- Journal of Archaeological Method and Theory. New York.
JCH	- Journal of Contemporary History. University of Cambridge (UK), University of Wisconsin at Madison (USA).
JMH	- The Journal of Modern History. University of Chicago.
JMV	- Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte. Halle (Saale).
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JRS	- The Journal of Roman Studies. London.
JSP	- Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.

Lista abrevierilor

JTa	- Journal of Taphonomy. Paleontological Network Foundation.
Klio	- Klio. Beiträge zur Alten Geschichte. Berlin.
Korunk	- Korunk. Kolozsvár. Cluj-Napoca.
KözI Debrecen	- Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem Régészeti Intézetéből. Debrecen.
Latomus	- Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
MA	- Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradei. Sibiu (1956-1991). A continuat <i>Revista Teologică</i> , (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
MAGW	- Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
Marburger Studien	- Marburger Studien. Marburg.
Marisia	- Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
Marmatia	- Marmatia. Baia Mare.
Mas de las Matas	- Mas de las Matas. Grupo de Estudios Mastnos. Mas de las Matas.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MBGAEU	- Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
MedTrans	- Mediaevalia Transilvanica. Satu-Mare.
MÉFRA	- Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité. Roma.
Mehediñți	- Mehediñți - Istorie și cultură. Drobeta Turnu Severin.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MemMNHistNat	- Memoires du Museum National d'Histoire Naturelle - Serie C: Sciences de la Terre. Paris.
MemPadova	- Memorie degli Istituti di Geologia e Mineralogia dell' Università di Padova. Padova.
MES	- Middle Eastern Studies. The University of Texas at Austin.
MFME StudArch	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MIAK	- Materialy i issledovanija po archeologii Kubani. Krasnodar.
MittUngGeo	- Mitteilungen aus den Jahrbuch der Kön. Ungarische Geologischen Anstalt. Budapest.
MKÉ	- Múzeumi és Könyvtári Értésítő. Budapest.
MKFIÉ	- A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve. Mitteilungen aus dem Jahrbuch der Kgl. ungar. Geolog. Anstalt. Annales Institutii Regii Hungarici Geologici. Budapest.
MN	- Muzeul Național de Istorie a României. București.
MÖSTA	- Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Österreichischen Staatsarchiv. Wien.
Natl Geogr Res	- National Geographic Research Journal. Washington, D.C.
NeuesJahrGP	- Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie Monatschafte. Stuttgart.
NTS	- The Nordic Textile Journal. University College of Borås. The Swedish School of Textiles.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc.

Lista abrevierilor

ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie – Istorie. Craiova.
OpuscArchaeol	- Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda. Zagreb.
Oryctos	- Oryctos. Musée des Dinosaures d'Espéraza.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
PalaeoAfricana	- Palaeontologia Africana. Annals of the Bernard Price Institute for Palaeontological Research, University of the Witwatersrand. Witwatersrand. Johannesburg.
Paleobiology	- Paleobiology. The Paleontological Society. Gainesville.
Palevol	- Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des sciences. Issy-les-Moulineaux.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université du Mirail. Toulouse.
PamArch	- Památky archeologické. Praha.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
PLoS ONE	- PLoS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PNAS	- Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. Washington.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences.
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-Londra.
Programm Mühlbach	- Programm des evangelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
Renașterea	- Renașterea. Cluj-Napoca.
RÉV	- Revue des études latines. Paris.
RevAquitania	- Revue Aquitania. Revue interrégionale d'archéologie. Aquitaine.
RHSEE/RESEE	- Revue Historique du Sud-Est Européen. Academia Română. București și Paris (din 1963 Revue des Études Sud-Est Européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RJTRG	- Romanian Journal of Tectonics and Regional Geology. București.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMGM	- Revista Muzeului de Geologie și Mineralogie. Cluj-Napoca.
RMM	- Revista Muzeelor și Monumentelor. București.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.

Lista abrevierilor

RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RRL	- Revue Roumaine de Linguistique. Academia Română - Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. București
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
RVM	- Rad Vojvodanskih muzeja. Novi Sad.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Iași.
SAHIR	- Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae. Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași. Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. București.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Deva.
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SASTUMA	- Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde. Bonn.
SB	- Studia Bibliologica. București.
SBV	- Studia bibliologica Valachica. Târgoviște.
SC (Științele Naturii)	- Studii și Cercetări (Științele Naturii). Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. București (1955-1963).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCN	- Studii și cercetări numismatice. București.
SEER	- The Slavonic and East European Review. University College London.
SlovArch	- Slovenská Archeológia. Nitra.
SMICont	- Studii și materiale de istorie contemporană. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMIMod	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMK	- Somogyi Muzeumok Kozlemenyei. Somogyi Megyei Muzeumok. Kaposwar.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul județean Satu Mare. Satu Mare.
StudArch	- Studia Archaeologica. Budapest.
StudGeolSalmanticensia	- Studia Geologica. Salmanticensia. Universidad de Salamanca. Departamento de Geología. Salamanca.
StudiaTGCV	- Studia. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis. Oradea.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Geologia. Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Historia. Cluj-Napoca.
Študijne Zvesti AUSAV	- Študijne Zvesti. Archeologickeho Ustavu Slovenskei Akademie Vied. Nitra.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean. Suceava.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Sebeș.
Thrac-Dacia	- Thrac-Dacia. Institutul Român de Tracologie. București.

Lista abrevierilor

Tibiscum	- Tibiscum. Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie. Caransebeș.
Tibiscus	- Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara (1971-1979).
Tisicum	- Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok evkönyve. Szolnok.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vjesnik	- Arheološkog muzeja u Zagrebu. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VZBGW	- Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien. Wien.
WPZ	- Wiener Prahistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prahistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad. Arad.